

มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิจารณาวินิจฉัยได้ จึงยุติการไต่สวนตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๑ มาตรา ๕๘ วรรคหนึ่ง

ประเด็นวินิจฉัย

เนื่องจากคำร้องที่ส่งให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาไม่มีประเด็นข้อโต้แย้งในส่วนของรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคสี่และวรรคห้า ศาลรัฐธรรมนูญจึงกำหนดประเด็นวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสาม หรือไม่

ความเห็น

“นามสกุล” หรือคำที่ใช้ในทางกฎหมายว่า “ชื่อสกุล” มีบทนิยามตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๔ หมายความว่า ชื่อประจำวงศ์สกุล มีความเป็นมาในระบบกฎหมายไทยที่เริ่มจากพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริให้บุคคลต้องมีทั้งชื่อตัวและชื่อสกุลเพื่อประโยชน์ในการทำสำมะโนประชากร ซึ่งก่อนหน้านั้น คนไทยมิได้มีการใช้ชื่อสกุลและธรรมเนียมประเพณีในเรื่องนี้มาก่อน โดยชื่อสกุลของคนไทยแต่เดิม ถือหลักว่าชื่อสกุลจะตกทอดไปทางฝ่ายชาย ซึ่งเป็นหลักการที่เริ่มมาตั้งแต่ในพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ มาตรา ๖ กำหนดให้เมื่อสมรสแล้วให้สตรีผู้เป็นภริยาจะต้องเปลี่ยนมาใช้ชื่อสกุล ของสามี และในกรณีที่มีบุตรที่เกิดจากการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๑ ให้บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา ในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏ บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา ดังนั้น ประเพณี การใช้ชื่อสกุลของคนไทยจึงเกิดจากการก่อตั้งและมีพัฒนาการจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ ตามความที่บัญญัติไว้เดิมก่อนมีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๕๔๘ มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า “หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” และมาตรา ๑๓ บัญญัติว่า “หญิงม่ายโดยการหย่า ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน” บทบัญญัติทั้งสองมาตรานี้กำหนดหลักการใช้ชื่อสกุล ของบุคคลไว้สอดคล้องกัน โดยมีลักษณะบังคับโดยชัดแจ้งให้เกิดผลกับฝ่ายหญิงฝ่ายเดียวทั้งในกรณี ก่อนและหลังการสมรสสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตาม ผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่เห็นว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๒ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” เป็นการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพในการใช้ชื่อสกุล ของหญิงมีสามี ทำให้หญิงและชายมีสิทธิในการใช้ชื่อสกุลไม่เท่าเทียมกัน จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๓๐ เป็นอันบังคับมิได้ ทำให้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ความในบทบัญญัติมาตรา ๑๒ โดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘ เพื่อให้

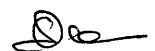

สอดคล้องกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญข้างต้น ทำให้บทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและชื่อสกุลได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเปิดโอกาสให้คู่สมรสสามารถตกลงกันว่าจะใช้ชื่อสกุลหลังสมรสของฝ่ายใดก็ได้ หรือจะไม่เปลี่ยนชื่อสกุลหลังสมรสก็ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ได้อบล้าง “แนวคิดชายเป็นใหญ่” ที่หลงเหลืออยู่ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรของไทย อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ ก็ยังคงแนวคิดการตรากฎหมายแบบ “ชายเป็นใหญ่” แฝงอยู่ ถึงแม้จะมีการแก้ไขบทบัญญัตินี้ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘ ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงการนำบทบัญญัติเดิมในพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ ที่บัญญัติว่า “หญิงฝ่ายใดโดยการหย่า ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน” และมาตรา ๑๔ ที่บัญญัติว่า “หญิงฝ่ายใดโดยการหย่า ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” มาเรียบเรียงใหม่ให้มีความกระชับขึ้นด้วยการรวมไว้ในมาตราเดียวโดยมิได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักการในเรื่องนี้แต่อย่างใด บทบัญญัติของพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ จึงเป็นบทบัญญัติที่ไม่สอดคล้องต่อความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและแนวคิดทางกฎหมายที่มีความเปลี่ยนแปลงไปแล้วในปัจจุบัน ที่ถือว่าชื่อสกุลหลังสมรสนั้นเป็นสิ่งที่คู่สมรสได้ตกลงร่วมกัน หรือที่กฎหมายเยอรมันเรียกว่า “ชื่อสกุลสมรส” (Ehename) มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไป “อาศัย” ใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่ง

หากพิจารณากฎหมายของต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่บุคคลอาจเปลี่ยนชื่อสกุลของตนเมื่อผ่านการสมรสได้ ในประเด็นสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของอดีตคู่สมรสหลังจากได้มีการหย่าแล้วนั้น มีความแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น สหราชอาณาจักร ไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (Act) กำหนดให้บุคคลต้องเปลี่ยนชื่อสกุลเมื่อสมรส คู่สมรสเลือกที่จะคงใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหรือใช้ชื่อสกุลของคู่สมรสก็ได้ ซึ่งโดยประเพณีนิยม ฝ่ายหญิงมักนิยมใช้ชื่อสกุลของฝ่ายชายหรือจะใช้ชื่อสกุลทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกันเป็นชื่อสกุล (Double - Barrelled Surname)^๑ ก็ได้ โดยการเปลี่ยนชื่อสกุลใช้ทะเบียนสมรสเป็นหลักฐาน หรือทำหนังสือเปลี่ยนชื่อสกุล (Deed Poll) หากต้องการใช้ชื่อสกุลที่ไม่ได้มาจากคู่สมรสโดยตรง^๒ ในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่า เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดในเรื่องชื่อสกุล

^๑ ซึ่งเป็นคนละแบบกับการเพิ่ม “ชื่อรอง” ของไทย ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๖ วรรคสอง

^๒ Gov.uk . Change your name by deed poll . (URL: <https://www.gov.uk/change-name-deed-poll> เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๘)

ไว้ประการใด ดังนั้นคู่สมรสที่หย่ากันแล้ว จะเปลี่ยนชื่อสกุลหลังการสมรส หรือจะยังคงใช้ชื่อสกุลนั้นต่อไปก็ได้ ไม่ว่าจะเลือกชื่อสกุลเมื่อทำการสมรสไว้แบบใดก็ตาม^๓

ในส่วนกฎหมายเยอรมัน ประมวลกฎหมายแพ่งแห่งสหพันธรัฐ (Bürgerliches Gesetzbuch)^๔ ได้บัญญัติไว้ในบรรพสี่ ครอบครัว (Buch 4: Familienrecht) ลักษณะ ๑ สมรส (Abschnitt 1 Bürgerliche Ehe) หมวด ๕ ผลแห่งการสมรส (Titel 5 Wirkungen der Ehe im Allgemeinen) มาตรา ๑๓๕๕ ว่าด้วย “ชื่อสกุลสมรส” (Ehename) วางเป็นหลักว่า คู่สมรสจะต้องตกลงเลือกชื่อสกุลสมรสร่วมกันและจะใช้ชื่อสกุลที่ตกลงกันนั้นเป็นชื่อสกุลสมรส (Ehename) หากคู่สมรสไม่ได้ตกลงเลือกชื่อสกุลสมรส พวกเขาจะยังคงใช้ชื่อสกุลเดิมที่ใช้ก่อนการสมรสต่อไปก็ได้ หรือคู่สมรสอาจเลือกใช้ชื่อสกุลกำเนิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือชื่อสกุลที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกำลังใช้อยู่ ณ เวลาที่แจ้งการตกลงเรื่องชื่อสกุลหลังสมรส เป็นชื่อสกุลหลังสมรสของตน โดยแจ้งต่อสำนักทะเบียนราษฎรก็ได้ และโดยที่กฎหมายแพ่งของเยอรมันถือว่า การสมรสจะทำให้คู่สมรสแต่ละฝ่ายได้กำหนด “ชื่อสกุลสมรส” โดยการตกลงกันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ และใช้ชื่อสกุลสมรสนั้นเป็นชื่อสกุลอย่างเป็นทางการ การสิ้นสุดการสมรสไม่ว่าด้วยการหย่า หรือการตายของคู่สมรส ไม่ส่งผลกระทบต่อชื่อสกุลสมรส เว้นแต่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ประสงค์ใช้ชื่อสกุลสมรสแล้ว ก็จะเปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อสกุลโดยกำเนิดของตน หรือชื่อสกุลที่ตนมีอยู่ก่อนการสมรสก็ได้

ประมวลกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศส (Le Code civil)^๕ บรรพแรก ว่าด้วยบุคคล (Livre Ier : Des personnes) ลักษณะ ๕ การสมรส (Titre V : Du mariage) หมวด ๖ หน้าที่และสิทธิระหว่างคู่สมรส (Chapitre VI : Des devoirs et des droits respectifs des époux) มาตรา ๒๒๕ - ๑ (แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐบัญญัติฉบับที่ ๒๐๒๒ - ๓๐๑ วันที่ ๒ มีนาคม ๒๐๒๒) กำหนดให้คู่สมรสแต่ละฝ่ายสามารถใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายเป็นชื่อสกุลใช้เรียก (nom d'usage) โดยจะใช้แทนที่หรือใช้รวมเข้ากับชื่อสกุลโดยกำเนิด (nom de naissance หรือ nom de famille) ของตนเองก็ได้ ส่วนในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดลงโดยการหย่า มาตรา ๒๖๔ (แก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐบัญญัติฉบับที่

^๓ Citizens Advice . Changing your name after divorce

(URL: <https://www.citizensadvice.org.uk/family/divorce/ending-your-marriage/changing-your-name-after-divorce>

เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๘)

^๔ Bundesministerium der Justiz (กระทรวงยุติธรรมแห่งสหพันธรัฐเยอรมนี) . Bürgerliches Gesetzbuch .

(URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html> เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๘)

^๕ Légifrance (ศูนย์ข้อมูลกฎหมายสาธารณะฝรั่งเศส) . Code Civil .

(URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๘)

๒๐๐๔ - ๔๓๙ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๐๐๔) บัญญัติให้การสมรสสิ้นสุดด้วยการหย่า คู่สมรสแต่ละฝ่ายจะเสียสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายเป็นชื่อสกุลใช้เรียก เว้นแต่เป็นกรณีที่ได้รับ ความยินยอมจากอีกฝ่าย หรือได้รับอนุญาตจากศาล ในกรณีที่สามารถแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นประโยชน์ ต่อตนเองหรือบุตร

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น^๖ บัญญัติไว้ในมาตรา ๗๕๐ ว่า “เมื่อสมรสแล้ว สามีหรือภรรยา จะต้องเลือกใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยการตกลงกันเมื่อสมรส” และมาตรา ๗๕๑ วรรคหนึ่ง วางหลักว่า “ในกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่อาจกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิม ที่เคยใช้ก่อนการสมรสได้” ทั้งนี้เนื่องจากในระบบกฎหมายและจารีตประเพณีของญี่ปุ่น ความตาย ไม่เป็นเหตุสิ้นสุดการสมรส แต่ในกรณีที่การสมรสสิ้นสุดด้วยการหย่า มาตรา ๗๖๗ กำหนดให้แต่ละฝ่าย กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน เว้นแต่หากประสงค์จะใช้ชื่อสกุลเดิมหลังสมรสก็สามารถกระทำได้ โดยให้แสดงความประสงค์ต่อเจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎรภายในสามเดือนหลังจากจดทะเบียนหย่า ดังนั้น หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะใช้ชื่อสกุลเดิมหลังสมรสก็ได้ ไม่ได้มีลักษณะเป็นบทบังคับให้คู่สมรส ฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมก่อนสมรสอย่างเด็ดขาดโดยไม่มีกรณียกเว้น

ในภาพรวมของระบบกฎหมายต่างประเทศที่ให้คู่สมรสสามารถเลือกใช้ชื่อสกุลภายหลังการสมรสได้ โดยอิสระ อาจมีรายละเอียดแตกต่างกันอยู่บ้าง ในกฎหมายเยอรมันถือว่าบุคคลมีสิทธิที่จะคงใช้ “ชื่อสกุลสมรส” ซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นชื่อสกุลที่บุคคลได้โดยผลของการตกลงร่วมกัน แม้คู่สมรสจะเลือก ชื่อสกุลเดิมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นชื่อสกุลสมรสก็ตาม การหย่าก็ไม่มีผลกระทบต่อการใช้ชื่อสกุลสมรสต่อไป ส่วนกฎหมายฝรั่งเศสและกฎหมายญี่ปุ่น แม้กรณีการสมรสสิ้นสุดเพราะการหย่า และกฎหมายกำหนดให้ บุคคลกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน แต่ก็ไม่มีกฎหมายจำกัดสิทธิการใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายโดยเด็ดขาด ในขณะที่กฎหมายฝรั่งเศสอนุญาตให้ใช้ชื่อสกุลสมรสได้ด้วยความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง หรืออาจได้รับ อนุญาตจากศาล เฉพาะกรณีที่สามารรถแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือบุตร มีข้อสังเกต เพิ่มเติมในส่วนของกฎหมายญี่ปุ่น บุคคลอาจแสดงความประสงค์ที่จะใช้ชื่อสกุลสมรสแม้เป็นชื่อสกุล ของอีกฝ่ายหนึ่งต่อไป โดยยื่นคำขอต่อเจ้าหน้าที่ทะเบียนราษฎรภายในสามเดือนหลังการจดทะเบียนหย่า

ข้อโต้แย้งของจำเลยที่ว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสกับชายแล้วได้รับ อนุญาตให้ใช้นามสกุลของสามี เมื่อหย่าขาดจากสามีต้องกลับไปใช้นามสกุลเดิมนั้น ทำให้ชายและหญิงมีสิทธิ

^๖ Japanese law translation (คำแปลกฎหมายภาษาญี่ปุ่นเป็นอังกฤษของกระทรวงยุติธรรม) . Civil Code (Act No. 89 of 1896) (URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3494> เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๘)

ไม่เท่าเทียมกัน เกิดความไม่เสมอกันในกฎหมายด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศและสถานะของบุคคล เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ไม่เป็นไปตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๑/๒๕๔๖ ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ นั้น

เห็นว่า การได้มาซึ่งสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของบุคคลอาจจำแนกได้ดังนี้ (๑) การได้มาโดยการจดทะเบียนตั้งชื่อสกุลใหม่ของตนเองโดยเฉพาะ^๗ (๒) การขอร่วมใช้ชื่อสกุลที่บุคคลอื่นตั้งไว้ก่อนแล้ว^๘ ซึ่งต้องได้รับอนุญาตจากผู้มีสิทธิอนุญาตให้ผู้อื่นร่วมใช้ชื่อสกุล (๓) ใช้ชื่อสกุลโดยการเกิด ในกรณีนี้บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา และในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏ บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา^๙ หรือบุตรอาจมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลของบิดาหรือมารดาก็ได้^{๑๐} (๔) การใช้ชื่อสกุลโดยเหตุที่มีการรับบุตรบุญธรรมหรือการรับรองบุตร โดยบุตรบุญธรรมมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดาหรือมารดาบุญธรรมได้เมื่อมีการจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรมตามกฎหมาย ส่วนการรับรองบุตรจะสามารถใช้ชื่อสกุลของบิดาได้หากบิดาได้จดทะเบียนรับรองบุตรหรือศาลพิพากษาว่าเป็นบุตร (๕) การใช้ชื่อสกุลโดยผลของการสมรส โดยคู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน การตกลงดังกล่าว คู่สมรสจะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้ หรือจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้^{๑๑}

ปัญหามีว่าแนวคิดที่ว่าด้วยการใช้ชื่อสกุลของบุคคลซึ่งเคยเป็นฐานของวงศ์ตระกูลของคู่สมรส แต่ละฝ่ายตามหลักกฎหมายชื่อบุคคลที่ประเทศไทยเคยยึดถือมาในอดีตนั้น เมื่อมาถึงยุคสมัยปัจจุบันจะยังคงถือแนวคิดเช่นเดิมอยู่อีกหรือไม่ ในเมื่อฐานคิดดั้งเดิมวางหลักให้การสืบทอดวงศ์ตระกูลถือตาม

^๗ พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๙ บัญญัติว่า “ผู้มีสัญชาติไทยผู้ใดประสงค์จะจดทะเบียนตั้งชื่อสกุลให้ยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ในท้องที่ที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ... ”

^๘ พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๑ บัญญัติว่า “ผู้จดทะเบียนตั้งชื่อสกุลจะอนุญาตให้ผู้มีสัญชาติไทยผู้ใดร่วมใช้ชื่อสกุลของตนก็ได้ โดยยื่นคำขอต่อนายทะเบียนท้องที่ในท้องที่ที่ตนมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ... ”

^๙ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๑ บัญญัติว่า “บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา

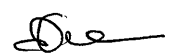
ในกรณีที่บิดาไม่ปรากฏ บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดา”

^{๑๐} คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๒๘๓/๒๕๒๒ “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕๖๑ เป็นบทบัญญัติให้สิทธิแก่บุตรกล่าวคือ ให้บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของบิดา และในกรณีที่ปรากฏว่าใครเป็นบิดา บุตรมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของมารดาได้ มิได้บังคับว่าบุตรจะต้องใช้ชื่อสกุลของบิดาหรือมารดา เมื่อกฎหมายมิได้บังคับไว้ บุตรก็ชอบที่จะใช้ชื่อสกุลอื่นได้ แม้จะปรากฏว่ามีบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายอยู่ก็ตาม”

^{๑๑} พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๘ มาตรา ๑๒ บัญญัติว่า “คู่สมรสมีสิทธิใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตามที่ตกลงกัน หรือต่างฝ่ายต่างใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

การตกลงกันตามวรรคหนึ่ง จะกระทำเมื่อมีการสมรสหรือในระหว่างสมรสก็ได้

ข้อตกลงตามวรรคหนึ่ง คู่สมรสจะตกลงเปลี่ยนแปลงภายหลังก็ได้”

คู่สมรสฝ่ายชาย โดยกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายหญิงต้องเปลี่ยนมาใช้ชื่อสกุลของฝ่ายชาย ในขณะที่การกำหนดชื่อสกุลเมื่อมีการจดทะเบียนสมรสในปัจจุบัน พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักการเดิมที่การกำหนดชื่อสกุลครอบครัวถือตามชื่อสกุลของสามี แต่ชื่อสกุลครอบครัวเป็นไปตามความตกลงโดยอิสระของคู่สมรส โดยไม่ได้ถือเอาการใช้ชื่อสกุลเป็นเรื่องการสืบทอดวงศ์ตระกูลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นสำคัญ อาจใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดก็ได้ โดยกฎหมายเปิดช่องให้ตกลงโดยอิสระและไม่ต้องมีการขออนุญาตเจ้าของชื่อสกุล หรือคู่สมรสจะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนโดยต่างฝ่ายต่างไม่เปลี่ยนก็ได้ ดังนั้นชื่อสกุลที่ได้มาจากการสมรสจึงมิได้มีนัยของความยินยอมให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ใช้ชื่อสกุลของตนอย่างเช่นในอดีต หากแต่เป็นข้อตกลงที่จะใช้ชื่อสกุลของฝ่ายใดร่วมกันเป็นชื่อสกุลของครอบครัวที่ทำการสมรสกันเท่านั้น ในขณะที่บทบัญญัติมาตรา ๑๓ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๘ มิได้วางหลักความเป็นอิสระในการกำหนดชื่อสกุลของคู่สมรสดังเช่นหลักการตามมาตรา ๑๒ หากแต่ยังเป็นไปตามหลักการใช้ชื่อสกุลตามหลักการสืบทอดวงศ์ตระกูลเช่นเดิม กล่าวคือ คู่สมรสยินยอมให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ใช้ ไม่ใช่การได้มาซึ่งชื่อสกุลโดยผลของการตกลงโดยอิสระ ดังนั้น จึงยังคงให้ความสำคัญกับความเป็นเจ้าของชื่อสกุล หากคู่สมรสใช้ชื่อสกุลตามคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อมีกรณีหย่าหรือสมรสใหม่ คู่สมรสที่ใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน ดังนั้น การจำกัดสิทธิของบุคคลที่จะใช้ชื่อสกุลที่กำหนดขึ้นโดยสิทธิของคู่สมรสดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับหลักการตกลงโดยอิสระในการใช้ชื่อสกุลของบุคคลตามมาตรา ๑๒ ที่แก้ไขเพิ่มเติม ทั้งนี้ แม้บทบัญญัติ มาตรา ๑๒ จะเป็นการกำหนดสิทธิการใช้ชื่อสกุลของบุคคลที่เป็นคู่สมรส ส่วนบทบัญญัติมาตรา ๑๓ วรรคหนึ่งเป็นสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของบุคคลหลังการสมรสสิ้นสุดลงก็ตาม แต่บทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวต่างก็เป็นเรื่องสิทธิของบุคคลในการเลือกใช้ชื่อสกุลอันได้มาตามกฎหมาย เช่นนี้พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง จึงมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพในการใช้ชื่อสกุลของบุคคลอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้บุคคลก่อนการสมรสสิ้นสุดลงกับบุคคลหลังการสมรสสิ้นสุดลงมีสิทธิใช้ชื่อสกุลอย่างไม่เท่าเทียมกัน เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเนื่องจากการบังคับให้บุคคลซึ่งใช้ชื่อสกุลของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหลังการสมรสสิ้นสุดลงนั้น อีกทั้งมิใช่มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นหรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส จึงไม่มีเหตุที่ทำให้ต้องมีการเลือกปฏิบัติให้แตกต่างกันในเรื่องสถานะของบุคคลได้ กรณีไม่เป็นไปตามหลักการที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่งและวรรคสาม

อนึ่ง พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับกับคู่สมรสฝ่ายซึ่งใช้ชื้อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่ระบุเจาะจงว่าคู่สมรสดังกล่าวจะเป็นชาย หญิง หรือมีเพศสภาพอย่างไร ดังนั้น จึงไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคสอง

ในประเด็นที่อาจมีข้อโต้แย้งว่าการยอมรับสิทธิของบุคคลในการใช้ชื้อสกุลของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่เคยเป็นคู่สมรสนั้น แม้ในกรณีที่มีการหย่าหรือกรณีมีการสมรสใหม่กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรสคนเดิม อาจกระทบต่อสิทธิการใช้ชื้อสกุลซึ่งเป็นสิทธิของบุคคลที่จะแสดงเผ่าพันธุ์ หรือเครือญาติของคู่สมรสเดิม และเป็นสิทธิที่ทุกคนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกันนั้น เห็นว่า สังคมปัจจุบันมีการเพิ่มของประชากรที่หลากหลายมากขึ้นกว่าเดิมอย่างมาก เป็นสังคมที่มีความซับซ้อนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากขึ้น ชื้อสกุลของบุคคลมิใช่สิ่งเดียวที่จะบ่งชี้ความเกี่ยวข้องทางเครือญาติของบุคคลอีกต่อไป แม้ในบริบทของสังคมไทย การใช้ชื้อสกุลจะสะท้อนความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและมีลักษณะเป็นการเกี่ยวดองกันระหว่างครอบครัว อันทำให้อาจเข้าใจว่าการหย่าคือการตัดหรือการทำให้สิ้นสุดความเกี่ยวพันในเชิงเครือญาติโดยสิ้นเชิง ทั้งที่ในบางกรณีการหย่าเป็นเพียงการสิ้นสุดความสัมพันธ์ในทางกฎหมายเท่านั้น กล่าวคือ พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ ทำให้มีผลเป็นการจำกัดสิทธิในการใช้ชื้อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเหตุที่การหย่าของคู่สมรสมิได้หมายถึงการตัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติทางความเป็นจริงในทุกกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่ทั้งสองฝ่ายมีบุตรหรือผู้สืบสันดานร่วมกัน ดังนั้น เหตุผลที่ว่าชื้อสกุลคือชื้อที่ใช้ร่วมกันของบุคคลที่เป็นเครือญาติและจะต้องเลิกใช้ชื้อสกุลนั้นเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วยเหตุหย่า จึงไม่ใช่เหตุผลที่มีน้ำหนักเพียงพอที่กฎหมายจะกำหนดให้ผู้ที่ใช้ชื้อสกุลของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเสียสิทธิในการใช้ชื้อสกุลที่ได้ใช้แล้วโดยชอบตั้งแต่การสมรสสมบูรณ์ตามกฎหมาย

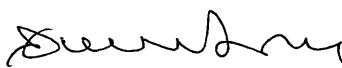
นอกจากนี้ การใช้พระราชบัญญัติชื้อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง ที่กำหนดให้กรณีการสมรสสิ้นสุดลงด้วยเหตุหย่า ฝ่ายซึ่งใช้ชื้อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปใช้ชื้อสกุลเดิมของตน ในลักษณะเป็นบทบังคับให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งต้องกลับไปใช้ชื้อสกุลเดิมก่อนสมรสโดยไม่อาจเลือกได้ เป็นการจำกัดสิทธิและก่อภาระให้แก่บุคคลที่ต้องกลับไปใช้ชื้อสกุลเดิมอย่างไม่สมเหตุสมผล โดยเฉพาะในกรณีที่บุคคลนั้นใช้ชื้อสกุลของคู่สมรสมาโดยชอบ และชื้อสกุลนั้นยังใช้แสดงตัวตนของบุคคลทางสังคม โดยเป็นการใช้นอกเหนือจากความสัมพันธ์เชิงเครือญาติอันได้มาจากการสมรส บุคคลดังกล่าวอาจได้รับผลกระทบ เช่น การงาน ชื้อเสียง สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม การจดทะเบียนในทรัพย์สินที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือการทำธุรกรรมทางการเงินในชื้อสกุลนั้น และแม้จะมีความเห็นอีกด้านหนึ่งว่า หากกฎหมายไม่จำกัดสิทธิของบุคคลที่เคยเป็นคู่สมรสที่จะใช้ชื้อสกุล

ของอีกฝ่ายหนึ่งในการณีก่อให้เกิดความเสียหายหรือมีการหาประโยชน์อันเนื่องมาจากการใช้ชื่อสกุลของอีกฝ่ายหนึ่งโดยมิชอบนั้น ในทางปฏิบัติ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๘^{๑๒} ได้บัญญัติให้บุคคลที่เป็นผู้มีสิทธิในชื่อสกุลสามารถใช้สิทธิเพื่อระงับความเสียหายอันเกิดจากการใช้ชื่อสกุล ซึ่งรวมถึงการร้องขอต่อศาลให้สั่งห้ามใช้ชื่อสกุลนั้นได้อันเป็นหลักการคุ้มครองสิทธิที่แตกต่างจากกรณีที่พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง ซึ่งวางบทจำกัดสิทธิบุคคลเป็นการทั่วไป กรณีที่การสมรสสิ้นสุดเพราะการหย่า ไม่ว่าบุคคลนั้นจะต้องหย่าเพราะเหตุใด บุคคลที่เคยเป็นคู่สมรสต้องกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมก่อนการสมรส

ทั้งนี้ การวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่งและวรรคสาม นั้น มิได้หมายความว่าไม่ยอมรับการให้บุคคลซึ่งใช้ชื่อสกุลของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง จะกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตนหลังการสมรสสิ้นสุดลง แต่การกลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมก่อนสมรสควรเป็นทางเลือกของบุคคล มิใช่เป็นการบังคับด้วยบทบัญญัติของกฎหมายดังเช่นที่เป็นอยู่ คำวินิจฉัยนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่าบทบัญญัติดังกล่าวมีเนื้อหาเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมอันจะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค และไม่มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญเท่านั้น

อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๑๓ วรรคหนึ่ง ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคสอง แต่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๗ วรรคหนึ่งและวรรคสาม

(นายอุดม รัฐอมฤต)

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

^{๑๒} ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๘ บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลในการที่จะใช้นามอันชอบที่จะใช้ได้นั้น ถ้ามีบุคคลอื่นโต้แย้งก็ดี หรือบุคคลผู้เป็นเจ้าของนามนั้นต้องเสื่อมเสียประโยชน์เพราะการที่มีผู้อื่นมาใช้นามเดียวกันโดยมิได้รับอำนาจให้ใช้ได้ก็ดี บุคคลผู้เป็นเจ้าของนามจะเรียกให้บุคคลนั้นระงับความเสียหายก็ได้ ถ้าและเป็นทีที่พึงวิตกว่าจะต้องเสียหายอยู่สืบไป จะร้องขอต่อศาลให้สั่งห้ามก็ได้”